

Nota edytorska

Dokumenty w tomie ułożone zostały w układzie administracyjno-geograficznym według miejscowości, których dotyczy publikowane źródło. Punktem wyjścia był podział okręgu na rejencje, a w ramach rejencji na powiaty i na miejscowości w porządku alfabetycznym. Dokumenty dotyczące obszaru Okręgu Gdańsk-Prusy Zachodnie pochodzą głównie z miast powiatowych poszczególnych rejencji. Przynależność administracyjną mniejszych miast rozstrzygnięto na podstawie ogólnodostępnych map. Przynależność administracyjną miejscowości znajdujących się w rejencji ciechanowskiej ustalono na podstawie tabel zawartych w książce Michała Grynberga pt. *Żydzi w rejencji ciechanowskiej 1939–1942*, natomiast przynależność miejscowości znajdujących się w Generalnym Gubernatorstwie rozstrzygano na podstawie niemieckiego wydawnictwa z 1943 r. pt. *Amtliches Gemeinde- und Dorfverzeichnis für das Generalgouvernement auf Grund der Summarischen Bevölkerungsbestandsaufnahme am 1. März 1943*⁹. W obrębie jednej miejscowości dokumenty ułożono według sygnatur nadanych im w *Inwentarzu* Archiwum Ringelbluma¹⁰. Dokumenty dotyczące różnych miejscowości położonych w różnych rejencjach zostały podporządkowane ośrodkowi, któremu poświęcono w dokumencie najwięcej miejsca¹¹.

Przy ustalaniu dat świąt żydowskich korzystano ze strony internetowej: http://calendar.zoznam.sk/jewish_calendar-pl.php.

⁹ *Amtliches Gemeinde- und Dorfverzeichnis für das Generalgouvernement auf Grund der Summarischen Bevölkerungsbestandsaufnahme am 1. März 1943*, Krakau 1943.

¹⁰ Tadeusz Epsztajn, *Inwentarz Archiwum Ringelbluma*, Warszawa 2011.

¹¹ Dok. 16 dotyczący Dobrzynia nad Wisłą i majątku Górki koło Gostynina w Kraju Warty znalazł się wśród dokumentów z rejencji kwidzyńskiej; na dok. 43 składają się dwie relacje, z Sierpca i Lubicza, został on umieszczony wśród dokumentów z rejencji ciechanowskiej, mimo że w części poświęconej rejencji bydgoskiej znajduje się również relacja z Lubicza (dok. 3).

Edycja każdego z dokumentów została poprzedzona nagłówkiem, w którym umieszczono: datę, miejsce powstania dokumentu, twórcę dokumentu, tytuł dokumentu i jego typ oraz krótki regest.

W stopce znajdującej się pod tekstem zawarto następujące informacje: nazwisko autora przekładu (w przypadku tłumaczeń), sygnaturę dokumentu według nowego i starego inwentarza, opis techniczny. Jeśli w jednostce znajduje się więcej niż jeden egzemplarz dokumentu, podano również podstawę jego wydania. Na opis techniczny składają się następujące informacje: określenie, czy dokument jest oryginałem, czy odpisem sporządzonym przez współpracowników „Oneg Szabat”; charakter dokumentu: rękopis, maszynopis, maszynopis powielany (w wypadku rękopisu podano inicjały osoby, która go sporządziła, oraz narzędzie pisarskie); język dokumentu, wymiary, liczba kart i stron; opis uzupełnień i dopisków; stan techniczny dokumentu; załączniki, w tym notki Hersza Wassera. Opisy dokumentów zostały skopiowane z *Inwentarza* Archiwum Ringelbluma.

Na potrzeby niniejszej edycji dokonano ponownej analizy dokumentów oraz ich dokładnej transkrypcji, co pozwoliło na dokonanie korekty opisów nazw własnych lub nazwisk w stosunku do informacji zawartych w *Inwentarzu*. Najpoważniejsza korekta odnosi się do dokumentu dotyczącego Raciaża, wcześniej błędnie zakwalifikowanego jako relacja z Rypina¹².

Szczególnych trudności nastręczała edycja zapisków Hersza Wassera¹³. Są to zazwyczaj luźne notatki bez znaków interpunkcyjnych, wypełnione pojedynczymi zdaniem, skrótowymi zwrotami i wyrażeniami.

Relacje publikowane w tym tomie przeważnie są anonimowe, jak większość tekstów z Archiwum Ringelbluma. Wyjątek stanowi list Davida Jonasa oraz wspomnienia: Bera Fisz, Mojżesza Reinholda i Cwi Klejnmanna¹⁴.

Edycji dokumentów dokonano na podstawie oryginalnych tekstów zachowanych w ARG. Jeśli dokument jest w kilku egzemplarzach, podstawą wydania był egzemplarz najlepiej zachowany i najbardziej czytelny. Przy rękopisach (maszynopisach) uszkodzonych (nieczytelnych) sięgano do wszystkich dostępnych odpisów. W publikowanych tekstach uwspółcześiono ortografię i interpunkcję oraz skorygowano oczywiste błędy językowe. Wszystkie podkreślenia pochodzą od autorów relacji. Skróty zostały rozwinięte. W przypadku gdy autor podaje tylko pierwszą literę nazwy miejscowości, cała nazwa została rozwinięta w nawiasie kwadratowym.

Wyrazy brakujące lub ich części wstawiono w nawiasach kwadratowych. Ubytki w tekście zaznaczone zostały w następujący sposób:

^a[...] ^a ubytek tekstu – brak jednego wyrazu,

^{aa}[...] ^{aa} ubytek tekstu – brak dwóch i więcej wyrazów,

¹² Zob. dok. 45.

¹³ Dok. 10, 16, 20, 24 i 27.

¹⁴ Dok. 6, 7, 9, 33, 38 i 39.

[...] fragment nieczytelny – część wyrazu,

^b[...] fragment nieczytelny – jeden wyraz,

^{bb}[...] fragment nieczytelny – dwa wyrazy i więcej.

Uwagi i notatki wprowadzone przez autorów relacji zostały zaznaczone kolejnymi literami (^{c-c}, ^{d-d} itd.) i umieszczone w odpowiednim miejscu w tekście.

Wszystkie cytaty biblijne występujące w oryginale w języku hebrajskim zostały podane w tłumaczeniach za Biblią Tysiąclecia¹⁵.

Większość dokumentów opublikowanych w niniejszym tomie została spisana w języku żydowskim, kilkanaście dokumentów w języku polskim i trzy w języku niemieckim. W edycji podano jedynie tłumaczenie na język polski. Oryginały wszystkich dokumentów są dostępne dla czytelników w postaci elektronicznej.

Transkrypcja nazwisk w przekładach z języka żydowskiego może odbiegać od tej w oryginalnych tekstach polskich. Terminy hebrajskie związane z życiem religijnym i kulturą żydowską zostały podane w wymowie sefardyjskiej bądź aszkenazyjskiej, za pisownią przyjętą przez autorów *Polskiego słownika judaistycznego*¹⁶.

Na końcu tomu został umieszczony słownik, w którym wyjaśniono terminy częściej pojawiające się w dokumentach.

Na zakończenie chciałam serdecznie podziękować wszystkim, bez których pomocy edycja niniejszego tomu nie byłaby możliwa. Przede wszystkim dziękuję redaktorom serii wydawnictwa Archiwum Ringelbluma: prof. Tadeuszowi Epszteinowi za opiekę merytoryczną w trakcie pracy nad tomem i nadzwyczajną cierpliwość oraz dr Eleonorze Bergman za wnikliwe przeczytanie tekstu i cenne wskazówki. Ogromne podziękowania należą się również tłumaczom. Serdecznie dziękuję Sarze Arm za przetłumaczenie z języka żydowskiego większości publikowanych w tym tomie tekstów oraz za wskazówki, jakich udzieliła mi w kwestii moich przekładów. Marcinowi Urynowiczowi dziękuję za szybkie przetłumaczenie kilku brakujących dokumentów. Konsultacji w odniesieniu do przekładów z języka żydowskiego udzielili ponadto: Yitshok Niborski z Institut national des langues et civilisations orientales i Biblioteki Medema w Paryżu oraz Natalia Krynicka z Université Paris IV. Joannie Feldman-Kwiecień dziękuję za tłumaczenie i konsultacje z języka niemieckiego. Za doraźną pomoc i cenne rady dziękuję szczególnie Aleksandrze Bańkowskiej. Podziękowania należą się całemu zespołowi Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego: Agnieszce Reszce, Michałowi Czajce, Agnieszce Jarzębowskiej i Monice Taras.

¹⁵ Biblia Tysiąclecia, Poznań 2003.

¹⁶ *Polski słownik judaistyczny. Dzieje, kultura, religia, ludzie*, oprac. Zofia Borzymińska, Rafał Żebrowski, Warszawa 2003.